

Litteratur

THEDE PALM:

Svensk-finsk samverkanshistoria

I en 1978 utgiven bok behandlade professor W M Carlgren Sveriges Ålandspolitik under åren 1938–39. En ny bok från i våras är en uppföljning av samma tema: "Mellan Hitler och Stalin. Förslag och försök till försvars- och utrikespolitisk samverkan mellan Sverige och Finland under krigstiden" (Militärhistoriska förlaget). Han går där fram till 1943.

Det var naturligt att i samband med världskrigets utbrott 1939 de nordiska regeringarna undersökte möjligheterna till samverkan, både utrikespolitisk och militär. Detta gällde dock inte Danmark, där statsminister Stauning anmälde sitt fullständiga ointresse. För Norges del var förutsättningarna obetydliga. Ingenting fick störa Norges förbindelser med England, meddelade dess mot norskt försvar negativa utrikesminister Koht. Representerer för landets försvarsmakt tog bara tveksamt emot en inbjudan till Sverige för att där berätta om sin svaghet. Med Finland låg det annorlunda till även efter vinterkriget. Utrikesminister Günther visade på senhösten 1940 ett tydligt intresse för svensk-finsk samverkan, detta för att hålla Tyskland borta från Finland. Åtminstone på ett ansvarigt håll började man där tänka på möjligheten av en gemensam utrikesledning med Sverige och ett gemensamt försvar. Statsminister Per Albin Hansson var måttligt intresserad. Utan att han bad därom fick han hjälp från Ryssland. Ryssarna inlade sitt bestämda veto mot varje förändring i Finlands ställning. Nu är det känt att Molotov i Berlin undersökte de tyska reaktionerna på ett eventuellt nytt anfall mot Finland.

Medan detta hände, satt UD:s expert på statsrätt, professor Östen Undén, och skrev på ett nu av Carlgren tryckt memorandum om formerna för ett svenskt-finskt förbund. Det levererades i december och saknade varje aktualitet. Det är högst intressant, mönstergillt skrivet och på något

vis ovärldsligt. Det förutsatte, att Finland skulle ställa sig under svensk ledning. Även om samverkan bara blev ett försvarsförbund, skulle en "enhetlig" utrikespolitik vara nödvändig. Att denna skulle ligga i svenska händer var tydligt. Det framgick i klara ord i nästa variant, försvarsförbund och gemensam utrikesförvaltning, vilken ordning diskuterades i detalj. Den sista möjligheten var sedan en union med gemensamt statsöverhuvud.

Denna Undéns studie var som sagt genom rysk försorg redan överspelad, då den dagtecknades i december 1940. Det är osannolikt, att dess innehåll skulle ha accepterats i till exempel den finska riksdagen. Finland hade förlorat vinterkriget, det var sant, men det var knappast till den grad berett att ge upp sin självständighet och detta dessutom till förmån för Sverige, som enligt en allmän åsikt lämnat för liten hjälp i kriget. Vissa ansvariga i Finland hade redan börjat vända sig till Tyskland för att där söka en återförsäkring för sin frihet.

När det politiska samverkansintresset svalnade, gjordes fortfarande vissa militära närmanden – fortfarande, ty sådana hade ju förekommit alltsedan Ålandsförhandlingarna. Nu togs initiativet på finländskt håll. Carlgren kommenterar: "Ett något motsägelsefullt sammanhang möter alltså: diskussionen om ett förbund läggs ner, eller i alla händelser ajourneras, men strax därpå påbörjas förberedelser för en militär samverkan ..." (sid 49).

Carlgren är alltid på sin vakt gentemot militära aktiviteter. Så också här. Han kan därvidlag stödja sig på UD. När generalmajor Peyron och två andra officerare i januari 1941 inbjudits till ett besök i Nordfinland, skrev svenske ministern Sahlin i Helsingfors till UD, att "det vore intressant att erfara om utrikesministern underlättats." Underförstått var alltså, att militärerna var ute och politiserade på egen

hand. Kanske kunde han ha frågat sin egen militärattaché, som varit med på resan. Från Stockholm ingick emellertid lugnande besked.

Vad många har svårt att förstå är, att det går att skilja mellan planer och planläggning. Några planer på att svenska förband skulle gå in i Nordfinland förelåg inte. Om de funnits, hade detta inte varit så märkvärdigt: Günther själv hade ju bara några månader tidigare varit inne på tanken på viss politisk och militär samverkan. En planläggning "för den händelse att", beredskap om något skulle hända, var därför något som militärledningen både kunde och borde tänka på. En viss sådan planläggning hade också utförts 1939.

Carlgen ger själv en utmärkt illustration till militärledningens dilemma i sådana fall. Han publicerar som bilaga en skiss till ett försvarsförbund mellan Sverige, Finland och Norge, tydligen från mars månad 1940 och enligt påteckning författad av

kabinettssekreteraren Boheman. I händelse av ett nytt ryskt anfall på Finland skulle bli "den norra svenska armékåren överföras till Finland." Det är värt att tänka på hur lång tid som skulle behövts redan för planläggningen av denna förflyttning och av truppernas fortsatta underhåll — det rörde sig om stora styrkor och dessutom om hur de skulle ersättas i övre Norrland, som inte rimligen kunde tömmas på försvaret i det läget. Någon kan säga, att det bara var en skiss. Ja, men också en sådan, och det sammanhang i vilket den skrevs, borde ha en någorlunda fast verklighetsbakgrund. I samma skiss förutsatte Boheman, att Norge eventuellt skulle sända en fördelning till hjälp i Nordfinland. Men inte bara planläggningen till en sådan vidlyftig transport saknades. Den norska fördelningen fanns inte heller.

Carlgen skriver som alltid klart, klokt och eftertänksamt. Hans bok är högst läsvärd.